

*Алымкулов А.Т.***АПРЕЛЬ ЭЛДИК РЕВОЛЮЦИЯСЫНЫН ТАРЫХТАГЫ
ОРДУ ЖАНА МААНИСИ (7-апрель, 2010-жыл)***Алымкулов А.Т.***ИСТОРИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ АПРЕЛЬСКОЙ НАРОДНОЙ
РЕВОЛЮЦИИ (7-апреля 2010 года)***A.T. Alymkulov***THE HISTORICAL SIGNIFICANCE OF THE APRIL
PEOPLE'S REVOLUTION (April 7, 2010)**

УДК: 947.1/9 (575.2)

Элдин нааразычылыгынын негизинде бийликке каршы чыккан көтөрүлүш Кыргызстандын эгемендүүлүк тарыхында - Апрель Элдик революциясы деп аталып калды. Жалпы көтөрүлүштүн келип чыгуусунун себептери абдан көп. Анын себептерин атап кетсек, К.Бакиев мамлекетти менчиктеп, үй-бүлөлүк-кландык башкарууну орноткон. Ошону менен катар элге каршы саясатын жүргүзгөн. Мындай терс иштердин натыйжасында саясий жана социалдык-экономикалык абал кескин начарлаган. Бийликтин зулумдугуна карата оппозициялык жана прогрессивдүү күчтөр биригип, бийликке каршы чыккан. Калктын калың катмарынын нааразычылыгы улам күчөп отуруп, бийликтин кулашына алып келген. 2010-жылдагы Апрель революциясынын максаты элибиздин жашоосун жакшыртуу, жарандарыбыздын мүдөөсүн ишке ашыруу экендигин дагы бир жолу далилдеди. Элибиздин жашоого болгон муктаждыгын, көйгөйлөрүн көңүлдөн сыртка калтыруу бул чыңалууга алып келип, социалдык жарылууларга түрткү берерин көрсөттү. Ошондой эле мамлекеттин өнүгүшүнө революциялык эмес, эволюциялык жол аркылуу жетишибиз маанилүү экендигин белгиледи. Кыргызстан өнүккөн өлкөлөрдүн катарына кошулуу үчүн саясий жана экономикалык жактан чечкиндүү реформаларды жүргүзүшү зарыл.

Негизги сөздөр: Кыргызстан, Апрель революциясы, көйгөйлөр, реформа, каршылык, өнүгүү, саясат, тарыхый маани.

7 апреля 2010 года в Кыргызской Республике произошла революция, в новейшей истории Кыргызстана ее называют Апрельской народной революцией. Причиной возникновения недовольства народа, послужило ухудшение политического и социально-экономического положения, в результате установления семейно-кланового правления Президента К.Бакиева. Вследствии антинародной политики, возникли протестные и революционные настроения оппозиции и огромного количества населения, направленные на смену власти. Апрельские

события 2010 года, наглядно свидетельствуют о том, что пренебрежение в решении социально-экономических проблем, чревато возникновением напряженности и социальными взрывами. Историческое значение Апрельской революции заключается в том, что она явилась подтверждением необходимости и важности эволюционного, а не революционного пути развития государства. Своевременное проведение реальных реформ в экономической и политической жизни страны, повышение уровня благосостояния народа и стабильность, являются важными факторами развития Кыргызской Республики.

Ключевые слова: Кыргызстан, Апрельская революция, проблемы, реформа, протест, развитие, политика, историческое значение.

The April events in Kyrgyzstan were a natural consequence of the sharp deterioration of the political and socio-economic position in the country because of the anti-people's family clan rule of accumulating the large protest potential of forming revolutionary sentiments among the huge mass of the population due to dissatisfaction with the anti-people's policy of opposing and progressive forces against family - clans of the reign of the former president of the republic. The April events of 2010 clearly indicate the importance and necessity of solving a number of social problems in order to raise the standard of living of the population. Neglect of this priority problem is fraught with new social explosions. The incontrovertible significance of the April revolution is that it was a confirmation of the need and importance for our country not of a revolutionary, but an evolutionary path of development, when the authorities, through consistent implementation of well-thought-out, real reforms, should bring Kyrgyz camp to the level of developed countries.

Key words: Kyrgyzstan, April revolution, problems, reform, protest, development, politics, historical significance.

Кыргызстандын тарыхындагы орчундуу окуялардын бири 2010-жылдын 7-апрелиндеги

Элдик революциясына тогуз жылдын жүзү болду. Мына ушул окуя азыркы күндө тарыхчы окумуштуулар тарабынан коомдун, тарых илиминин актуалдуу маселелери катарында ар тараптуу изилденип келет. Элдик революциясынын тарыхтагы орду жана анын маанисин ачып берүү, окумуштуу-изилдөөчүлөр тарабынан салыштырмалуу талдоолорду жүргүзүү, тыянактарды чыгаруу алдыга коюлган максаттардын бири.

Кыргызстан мамлекеттүүлүгүн түптөөдө жана өнүктүрүүдө кыйла татаал, чоң сыноолорду баштан кечирди. Эң чоң сыноолордун ичинде орду толгус жоготуулардын, кырчындай өмүрлөрдүн кыйылуусу, кан төгүүлөр менен коштолгон окуялар болуп өттү. Кандуу апрель боюнча А.Ш. Аземкулова өз эмгегинде К.Бакиевдин бийликке болгон көз карашын мындайча белгилейт: “Следует отметить, что Бакиев в отличие от Акаева готовился к борьбе с восставшим народом и оппозицией. Еще в начале своего правления он заявил, что будет с оружием в руках защищать свою власть” [1]. Чындыгында эле, бийлигин сактап калуу максатында көтөрүлүшкө чыккан элге курал колдонгон. Ошол мезгилде өлкөдөгү абал абдан оор эле. К.Бакиев Ош шаарына куралданган жан-жөөкөрлөрү менен барып, бирок түштүк аймактан колдоо табалбастыгына көзү жетип, аргасыздан өлкөнү таштап, Казакстан Республикасы аркылуу Беларусияга чыгып кетүүгө мажбур болгон. Өлкөдөгү кырдаалды жөнгө салуу үчүн чукул арада түзүлгөн Убактылуу Өкмөт аргасыздан президенттин качып кетүүсүнө жол берген. Качырып жиберүүнүн себептерин изилдөөдө Х.Б. Нарматовдун эмгегине токтолсок, анда Мамлекеттин башында турган Роза Отунбаеванын элге кайрылуусунда: “Курманбек Бакиев взял в заложники родственников, односельчан, женщин, детей, спрятавшись за живым щитом. Мы не могли допустить, чтобы из-за Бакиевых оборвалась еще одна человеческая жизнь” деп айтылат [2]. Мындай чечим бир жагынан туура болгон. Ансызда канчалаган адамдардын өмүрү кыйылып, жумурай журт кайгырып турган чагы эле.

Мындан ары мамлекеттин өнүгүшү үчүн терең ойлонуп, туура чечим чыгарып, элибиздин жаркын келечегине кам көрүшүбүз абзел. Мамлекетибиздин эгемендүү жылдарындагы эки

жолку революцияга илимий тыянак чыгарып, тарыхый баа берүү татаал маселелерден. Себеби, окумуштуу-талдоочулар тарабынан түрдүү пикирлер жаралып, саясий өнүгтө гана баа берилип келе жатат. Негизи тарыхый окуялар канча бир мезгилдердин өтүшү менен гана өз ордун табышы мүмкүн. Анын келип чыгышынын себептерине так аныктамаларды берип, конкреттүү баа берилиши зарыл [3].

2010-жылдын 7-апрелиндеги окуялар боюнча “төңкөрүшпү?” же “революциябы?” деген эки ача пикир дайыма айтылып келет. Окумуштуу, саясат таануучулар ж.б. талдоочулардын айрымдары “төңкөрүш”, ал эми кээ бирлери “революция” деп эсептешет. Бийликти басып же тартып алуу болгон деген көз караштагылар өлкөдө “төңкөрүш” жасалгандыгын белгилешет. Эгерде ата-бабалардын басып өткөн жолуна саресеп сала турган болсок, ата журтун сактоо үчүн эмне деген согуштарды башынан кечирген жок. Мына ошол иммунитет кыргыздын канына сиңип калгандыктан, аз мезгилдин ичинде, мамлекетти талап-тоноодон сактап калуу максатында эки революция жасап, коңшу мамлекеттерди дүрбөлөңгө түшүрүп, дүйнөлүк коомчулуктун көңүлүн буруп койду. Революциянын кесепетинен корккондор кыргыз революцияларына ар кандай түс берип, аны улуттук трагедия деп баалашкан. Жапайычылыктын жеткен чеги деген жалган далилдери менен догурунушуп, кыргыз элин жаман көрсөтүүгө далалат кылган күчтөр да болду. Революция – бул келечегинде саясий, социалдык, экономикалык катострафаларга алып келүүчү иш аракет деп, прогрессивдүүлүгүн, өнүгүүнүн мыйзам ченемдүү жолун четке каккандар чыкты.

Кыргызстанда биздин изилдөөлөрдүн негизинде Элдик революция болгон дегенге толук негиз бар. Анткени, анда дүйнөлүк революциянын шарттарында ишке ашкан революциянын бардык элементтери байкалат. Кыргыз эли баштан кечирген революцияны танууга болбойт. Мисалы, 1848-1849-жж. Европадагы революциялар, Россиядагы 1905-1907-жж. революция, 1917-ж. февраль революциясы сыяктуу күрөштөр алдыга коюлган максаттарына жетпесе да феодализмдин жоюлушуна алып келген. Капиталисттик-буржуазиялык системанын өзгөрүшүнө, мыйзамдуу-

луктун орношуна, келечекте социализмдин курулушуна жана калыптанышына өбөлгө түзгөн [4]. Ал эми, 1917-ж. октябрь революциясы саясий теориясы, платформасы калыптанып калгандыгына карабастан, классикалык түрдө ишке ашпай, кемчиликтер, кыйынчылыктар менен коштолсо да, келечегинде социализмге өтүүнү тездетип жана капиталисттик башкаруу системасынын саясий-социалдык модернизациясына түрткү берди, тактап айтканда дүйнөлүк жаңыланууга негиз сала алды [5].

“Март революциясы” менен “Апрель революциясынын” жыйынтыгынын эң негизгиси мамлекеттин өнүгүшүнө карай демократиялык туура жолду тандап, жеке бир адамдын колуна топтогон башкаруу системасынын талкаланышы болуп калды. Ошондой эле жарандардын укуктары корголуп, алардын эркиндиктери чектелбей, саясий күрөштө бирдей атаандашуу мүмкүнчүлүгү берилди. Элдин кызыкчылыгы үчүн кызмат кыла турган саясий система иштеши шартталып, сөз эркиндиктери, массалык-маалымат каражаттары кысымга алынбай, эркин болууга шарт түзүлдү. Парламенттик республикага карай багыт алып, Конституциялык реформаларды жүргүзүп, мыйзамсыз менчиктештирилген мүлктөрдү улутташтыруу Апрель революциясынын негизги талаптарынын бири болгон.

Апрель элдик революциясы жалпы элдин мүдөөсү аркылуу ишке ашып, азыркы мезгилде өлкөбүз өнүгүүнүн жана өзгөрүүнүн жолунда бара жаткандыгын белгилей кетүү керек. Элдин биримдигинин натыйжасында мамлекетибиздин кызыкчылыгы үчүн күрөшө турган чоң күч эл болоору дагы бир жолу далилденди. Эгемендүү Кыргызстандагы болуп өткөн революция коомду өнүктүрө турган, элдин мүдөөсүнүн ишке ашырылышын тездеткен ыңгайлуу жолу болгон десек жаңылышпайбыз.

Мамлекет ичинде дайыма саясий күрөштөрдүн жүрүп келиши саясаттагы тең салмактуулукту кармап турууга шарт түзөт. Чындыгында, бул мыйзам ченемдүү көрүнүш, бирок мындай карама-каршылыктар мамлекеттин өнүгүүсүнө багытталып, цивилизациялык жол аркылуу иш жүзүнө ашырылышы керек. Кыргызстандагы эки бийликтин башкаруу мезгилине көз жүгүртүп көрсөк андагы жаралган саясий атаандаштыкка

мүмкүнчүлүк бербестен, тескерисинче аларга кысым жасалып, куугунтукталып, элге жек көрүндү кылуу же болбосо бир кылмышкер катары сыпаттоо чегинен ашкан. Мамлекетте тынчтык өкүм сүрүп, алдыга карай өнүгүү болушу үчүн бийлик менен оппозиция тил табышып, бир максатта иш алып барышы зарыл. Эң негизгиси мамлекетибизде мыйзамдуулук орун алып, жарандарыбыздын саламаттыгы, иш менен камсыз болушу, жакшы жашоосуна шарт түзүүдө бийлик гарант болушу абзел [6].

Мамлекетти өнүккөн өлкөлөрдүн катарына чыгаруу үчүн чет элдик ири инвестицияларды тартууда өлкөдөгү абалдын туруктуулугу абдан маанилүү. Аз мезгилдин ичинде улам эле элдик толкундоолор, бийлик алмашуулар экономикалык өсүшкө өз кедергисин тийгизип келет. Цивилизациялык мамлекеттер мыйзам чегинде конструктивдүү иштерди жүргүзгөндүгүнүн натыйжасында өнүгүүгө карай жолдо бара жатышат. Ал эми биздин коомдогу социалдык чыңалуу, коррупция, соттордун адилетсиздиги, саясий буйуртманын күчөшү сыяктуу терс көрүнүштөр элдин кыжырдануусун күчөткөн. Мындай кырдаал эгемендүүлүктүн жылдарында бир канча жолу жаралып, жыйынтыгында эл менен бийликтин ортосундагы кагылышуулар кайталанып келди. 2002-жылы “Аксы окуясы”, 2005-жылы “Март окуясы”, 2010-жылы “Апрель революциясы” мунун далили. Окумуштуу С.Асекова өзүнүн изилдөөлөрүндө улуттук да, саясий да элита калыптанбагандыктан, мамлекетте туура саясат жүргүзүлбөй, келечек жолду көрсөтүп, артынан элди ээрчиге албай турат. Ошондуктан мамлекетти өнүктүрүүнү билген мыкты улуттук элитаны калыптандырып, өткөндөн сабак алуу керек деп белгилейт [7].

Жыйынтыктап айтканда, мамлекет күчтүү, өнүгүүгө карай багыт алуусу үчүн жарандарыбыз чет элге миграция болбой өлкөнүн экономикасынын өсүшүнө зор салымын кошушу керек. Кыргызстанда ири завод, фабрикалар курулушу, ар кыл тармактагы өнөр жайлардын өсүшү, жумуш орундары менен камсыздоо, илим-билим, техниканын өсүшүнө мамлекет тарабынан шарт түзүлмөйүн эч кандай алдыга карай жылыш болбосу баарыбызга маалым. Коомчулукта элдин бөлүнүп жарылуусу, уруулук, жердештик, этностук

тиешелүүлүгүнүн негизинде саясатка катышып, ички биримдиктин ыдырашы өнүгүүгө кедергисин тийгизбей койгон жок. Кыргыз элинде бир муштумга биригип, бир максатты көздөгөн, жаштарды келечекке тарбиялоодо мамлекеттик идеологиянын жоктугу да көптөгөн көйгөйлөрдү жаратып келет. Ошону менен катар эле жарандардын мамлекетке болгон ишениминин жоктугу мамлекеттүүлүгүбүздүн түптөлүшүнө терс таасирин тийгизүүдө. Ушундай терс көрүнүштөрдү азыркы мезгилде да байкоого болот. Баш мыйзамды бекемдеп, жарандарыбызды анын эрежесинде тарбиялап, мамлекеттин түптөлүшүнө кам көрбөсөк, мурда болуп өткөн окуялар кайрадан кайталанбайт деп ким кепилдик бере алат. Ошондуктан эгемендүүлүк жылдардагы өлкөбүздөгү тарыхый окуялардан сабак алып, келечекте мамлекетибизди өнүгүүгө карай туура жолун тандаганга үйрөнсөк. Кыргызстандын келечегин түптөй турган жаш муундардын дүйнөгө болгон көз карашын калыптандыруу үчүн аларды адеп-ахлактык жактан тарбиялоодо, азыркы учурдагы коомдук-саясий өнүгүүдө тарых илиминин алган ордун жана маанисин жогорулатуу зарыл.

Адабияттар:

1. Аземкулова А.Ш. Особенности управления политическими конфликтами в Кыргызской Республике. / Республиканский научно-теоретический журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана», №2. - Бишкек, 2015. - 266-б.
2. Нарматов Х.Б. Вступления в должность Президента Кыргызской Республики и прекращение полномочий Президента Кыргызской Республики. / Республиканский научно-теоретический журнал «Известия вузов Кыргызстана», №2. - Бишкек, 2014. -135-б.
3. Алымкулов А.Т. Автордун талаа маалыматтары. 2019. -11-б.
4. Самудинов Ө.Р. Апрельская Народная революция: уроки истории и взгляд в будущее Кыргызстана. - Бишкек: Бийиктик, 2011. - 172-б.
5. Самудинов Ө.Р. Апрельская Народная революция: уроки истории и взгляд в будущее Кыргызстана. - Бишкек: Бийиктик, 2011. - 172-б.
6. Алымкулов А.Т. Автордун талаа маалыматтары. 2019. - 17-б.
7. Асекова С.У. Апрель Элдик революциясынын тарыхый мааниси. / И.Арабаев атындагы КМУнин Жарчысы. - 2014. - 134-б.

Рецензент: д.и.н., профессор Ормушев А.С.